

Verzamelen,

een activiteit die musea en bezoekers delen

Dirk Vanclooster, Jan Van Acker, Alexander Lehouck en Gianna Hubert

Verzamelen behoort tot de kernopdrachten van een museum. Het is, samen met onderzoek, bewaren, interpreteren, ontsluiten en participatie, een van de functies uit de ICOM-definitie van een museum.¹ Collecties bepalen de ganse museale werking. En verzamelen is iets dat musea delen met hun bezoekers. Op de een of andere manier verzamelt iedereen van ons wel iets, analoog of digitaal.

Je kunt rond zowat alles een verzameling opbouwen. Soms leidt verzamelen tot het ontstaan van merkwaardige, uit de hand gelopen private collecties die charmeren en verrassen. De Nederlandse fotograaf Maartje Ter Horst wijdde hier in 2019 een volledig boek aan: 'Ode aan de kleinste musea van Nederland en de mensen die ze mogelijk maken'.² Het motief achter die private verzamelingen is heel verschillend. Het is meer dan gewoon het plezier of het genoeg om iets te bezitten. Mensen pakken er graag mee uit. Private collecties, van kleine tot opmerkelijk grote, worden opengesteld voor het publiek. Wat vaak begint vanuit een persoonlijke passie en engagement, evolueert soms in uiteenlopende richtingen... Voor de nostalgische verzamelaar is dat de wens naar verbinding met een bepaalde tijd en cultuur die hij zich herinnert. Voor de gespecialiseerde verzamelaar is het een middel om zich als kenner of expert van iets heel specifiek te positioneren of om door het prestige van de collectie toegang te krijgen tot bepaalde sociale kringen. Nog andere collecties komen tot stand uit louter financiële overwegingen vanuit het idee dat kunst of erfgoed een 'veilige' investering zijn in tijden van onzekerheid op de financiële markten. Er staat geen limiet op wat iemand kan verzamelen.

Toch is verzamelen meer dan objecten of verhalen samenbrengen op één plek. Dat tonen ook tentoonstellingen zoals 'Verzamelen is een Kunst' in het museum M te Leuven, aan.³ Het uitbouwen van een verzameling of een collectie gebeurt doordacht en op een rationele manier. Musea stemmen collectievorming af op de missie van het museum en het daarvan afgeleide verzamelbeleid. Dat is een actief beleid waarin ook aandacht moet gaan naar ontzamelen.

1 *A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection, and knowledge sharing: zie blog Olga Van Oost, 24.08.2022. <https://faro.be/blogs/olga-van-oost/ziehier-de-nieuwe-icom-museumdefinitie>.*

2 Maartje Ter Horst, *Ode aan de kleinste musea van Nederland en de mensen die ze mogelijk maken*. Lectoris, 2019.

3 <https://www.mleuven.be/programma/verzamelen-een-kunst> (van 11.06.2017 tot en met 03.05.2020).

Verzamelen in het Abdijmuseum

Zoals bij alle erkende musea vertrekt het verzamelbeleid van het Abdijmuseum Ten Duinen in Koksijde uit de missie en visie achter de museale werking. Die is opgenomen in het beleidsplan voor 2024–2028.⁴

‘Het Abdijmuseum ontsluit vanuit de collectie en het domein van de voormalige Duinenabdij de interactie tussen de middeleeuwse cisterciënzerabdij en de maatschappij. De bezoeker beleeft de wereld binnen de abdij en ontdekt haar rol op lokaal en regionaal niveau, alsook hoe ze binnen Vlaanderen en op Europees vlak functioneerde.

Het museum zoekt de dialoog met bezoekers en partners via participatieve projecten vanuit onderzoek op de collectie en het abdiydomein. Participatie leidt tot co-creatie. De kruisbestuiving van het erfgoed met eigentijdse thema’s linkt heden en verleden.’

De missie bepaalt het collectieprofiel en het verzamelbeleid: ‘Het Abdijmuseum verzamelt het materieel en immaterieel erfgoed van de verdwenen abdij Onze-Lieve-Vrouw-Ten Duinen, de belangrijkste cisterciënzerabdij uit het middeleeuwse Graafschap Vlaanderen. Hierbij richt het museum zich op de stukken die betrekking hebben op de geschiedenis van de cisterciënzerabdij Onze-Lieve-Vrouw-Ten Duinen en haar patrimonium. Stukken die chronologisch, geografisch en/of thematisch aansluiten bij het museale verhaal en hiaten in de bestaande collectie opvullen, kunnen enkel na kritische analyse worden opgenomen.’

Het huidige verzamelbeleid wijkt sterk af van dat van het museum van het ‘Wetenschappelijk en Cultureel Centrum van de Duinenabdij en de West-

4 Voor het *Collectieplan* verwijzen we naar <https://www.tenduin.be/nl/collectieplan>, hier p. 4.

ACHTER PALET 36 – CAT 3 (2 stukken)

Inventarisnr.	Materiaal	Beschrijving	Foto
	Kalkzandsteen	Afgebroken stuk. Niet te definiëren fragment, niet architecturaal te herkennen.	
	Doornikse kalksteen	Gebroken vierkante plaat. Mogelijks een grafsteen. Te slechte staat.	

Afb. 2. Fiche voor afstoting door middel van vernietiging van twee natuurstenen fragmenten, met afbeelding en motivering © Abdijmuseum Ten Duinen, dossier natuursteen.

Afb. 1. Registratie van de bakstenen in 2006–2007 leidde tot een beter inzicht in het aantal modellen dat tijdens de oude campagnes was opgegraven. Deze stukken werden al de jaren voordien op paletten bewaard. Een selectie en afstotingsproces door hergebruik bij restauratiewerken drong zich op. © Abdijmuseum Ten Duinen.

hoek', opgericht in 1959.⁵ Het wijkt zelfs af van het verzamelbeleid bij de heropening, nog dit millennium.⁶ De klemtoon ligt vandaag vooral op de eigen abdij en de rol die ze bekleedde, hoe ze functioneerde binnen de maatschappij waar ze deel van uitmaakte (lokaal en regionaal). Dat is veel breder dan enkel binnen de orde van Cîteaux, zoals het geval was bij de heropening in 2003, toen men vooral afstand nam van de dubbele insteek uit 1959. Naast de natuurhistorische evolutie van het kustgebied met aandacht voor de fauna en flora aan de Westkust ging de aandacht naar de vele archeologische vondsten en de geschiedenis van de Duinenabdij.

Een verzamelbeleid ligt niet vast en is onderhevig aan wijzigingen op het vlak van veranderingen in de missie, het streven naar opwaarderen van de collectie, het vinden van een meer geschikte plek en het streven naar een vermindering van de beheerslast. Vier veranderingen waar we in het museum doorheen de jaren mee te maken hadden en waar we verder op terugkomen.

5 P. Simpelaere, 'Statuten van de Vereniging', *De Duinen 1*, 1960, p. 2–5 en navolgend werkplan p. 6–7.

6 Aanvraag startsubsidie nieuwe museale initiatieven door Monument in Ontwikkeling dd. 15.05.1999.

Historiek van de collectie

Veel museale collecties zijn historisch gegroeid, maar daarbij werden doorheen de jaren door opeenvolgende teams soms verschillende verzamelcriteria toegepast. Dat geldt ook voor de collectie van het

Een verzamelbeleid ligt niet vast en is onderhevig aan wijzigingen op het vlak van veranderingen in de missie, het streven naar opwaarderen van de collectie, het vinden van een meer geschikte plek en het streven naar een vermindering van de beheerslast.

Afb. 3. Het museumgebouw aan de Koninklijke Prinslaan werd tussen 1959–1963 gebouwd door de gemeente Koksijde in samenwerking met de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling. © Collectie F. Van Fraechem.

Abdijmuseum. Voor een gericht verzamelbeleid is het dus van belang om de historie van de instelling te kennen. Hoe is de collectie tot stand gekomen?

De collectievorming is sterk verweven met de opgravingsgeschiedenis van de site. Die geschiedenis kunnen we in verschillende grote periodes opsplitsen.

De collectie van het Abdijmuseum vindt zijn oorsprong in 1949. Onder impuls van een aantal mensen zoals prof. R. Lemaire (KULeuven) en de Koksijdse burgemeester J. Van Buggenhout werd het hergebruik van bouwmaterialen uit de site van de Duinenabdij een halt toegeeroepen. Het was meteen de aanleiding om er archeologische opgravingen te verrichten.

Afb. 4. Zicht op de bouw van het museumgebouw aan de Koninklijke Prinslaan circa 1960.
© Abdijmuseum Ten Duinen/private collectie.

Die waren aangevat door de Opgravingsdienst van de Koninklijke Musea en door de KULeuven voortgezet. De ontdekking van een grafveld maakte de opgravingen te Koksijde tot wereldnieuws en lokte tal van bezoekers. Het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (K.B.I.N.) te Brussel nam toen voor vele jaren de leiding van de opgravingen over. De spectaculaire vondsten uit de verschillende opgravingscampagnes bleven niet enkel in Koksijde, maar belandden ook bij de diverse onderzoeksinstituten.

In 1959 stemde de gemeenteraad van Koksijde in met de bouw van het museumgebouw aan de Koninklijke Prinslaan met als doel de vondsten in situ te bewaren, te onderzoeken en te ontsluiten voor een breed publiek. Het bestek voor de bouw en oprichting van een museum werd door de gemeentelijk ingenieur L. Deleye uitgewerkt en uitgevoerd 'in regie met werklozen'. De gemeente kon hierbij rekenen op een tussenkomst van de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling en werkloosheid.⁷ Het beheer ervan werd datzelfde jaar aan de vzw Wetenschappelijk en Cultureel Centrum van de Duinenabdij en de Westhoek toegewezen. Het museale initiatief opteerde voor een dubbele benadering: het cultuurhistorische verhaal van de abdij en het kustgebied en het natuurhistorische verhaal aan de kust. Die keuze had belangrijke gevolgen voor de collectievorming.

7 Gemeente archief Koksijde, Beslissing gemeenteraad 22.10.1959.

Afb. 5. Opgravingen van de kerk circa 1950. © Gemeentearchief Koksijde.

Afb. 6. Rondleiding in het Abdijmuseum Ten Duinen. © Abdijmuseum Ten Duinen/B.ad, Jan Dhondt.

Afb. 7. Geintridgeerd door het vaatwerk uit de collectie van het Abdijmuseum. © Abdijmuseum Ten Duinen/B.ad, Jan Dhondt.

Afb. 8. Depot zilvercollectie. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 9. Algemeen zicht op het archeologisch depot van het Abdijmuseum Ten Duinen. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Het grootste gedeelte van de archeologische collectie van het museum stamt uit de opgravingen op de site van de Duinenabdij. Maar omdat de vzw ook haar medewerking verleende aan opgravingen zoals te Damme of te Zoutenaai, raakte de basiscollectie doorheen de jaren vermengd met andere archeologische contexten. Toen de Nationale Dienst voor Opgravingen na 1980 zijn standplaats kreeg in de Duinenabdij, werden verder vondsten toegevoegd uit opgravingen te Oeren (1983), Damme (1984), Kortemark (1984), Roksem (1986) en Gistel (1987).

In 1998 nam de gemeente Koksijde het museum en de site over van de vzw. Bij de herinrichting werd de collectie verder uitgebreid met vondsten uit de opgravingen van het poortgebouw en het gastenverblijf van de abdij. Het gemeentebestuur opteerde voor een herinrichting zonder de natuurhistorische benadering, zodat voor die stukken in 1998–2000 een herbestemming werd gezocht. Bruiklenen werden terugbezorgd (bv. aan het K.B.I.N.) en eigen stukken werden herplaatst in het Nationaal Visserijmuseum (Koksijde) en het bezoekerscentrum de Nachtegaal in De Panne.

Afb. 10. Groepsfoto van de deelnemers aan het archeologiekamp van 1978. © Abdijmuseum Ten Duinen/collectie Dirk Decombele.

Hoe verhoudt de collectie zich binnen het erfgoedveld?

Belangrijk bij het vormen en uitbouwen van een collectie is een duidelijk verzamelprofiel. Die stap komt de samenhang van de collectie ten goede. Om dat in te schatten gaan musea uit van een aantal vragen. Hoe is de collectie ontstaan en geëvolueerd? Wat is de betekenis van de collectie, waarbij wordt nagegaan hoe de verzameling zich verhoudt tot andere gelijkaardige collecties binnen een bepaalde geografische context. Voor de archeologische collectie van de Duinenabdij vormt dat een unieke collectie.

Binnen Vlaanderen behoort het Abdijmuseum tot de groep historische musea met een archeologische collectie, zoals het Provinciaal Archeologisch Museum te Ename en het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren. In West-Vlaanderen heb je ook nog de belangrijke archeologische collecties in 'Anno 1465' (Walraversijde, een deel van het Provinciaal Domein Atlantikwall Raversyde), het Romeins Archeologisch Museum van Oudenburg, het Gruuthusemuseum binnen Musea Brugge, het Yper Museum te Ieper en het Archeologisch Site-Museum van Werken-Kortemark.

Daarnaast is het Abdijmuseum ook een archeologische site met ruïnes en een museum waarin het thema van het dagelijkse leven in een monastieke context, in dit geval de plaatselijke cisterciënzerabdij, centraal staat. Daardoor hoort het museum ook tot de monastieke, meer bepaald cisterciënzersites in binnen- en buitenland, die voor bezoekers worden ontsloten zoals Orval, Villers-la-Ville, Boudelo, het STAM te Gent, het

Museum De Mindere in St.-Truiden, of de vele cisterciënzersites in de ons omringende landen.⁸

8 *Collectieplan Abdijmuseum, p. 5.*

Het is – zelfs uit internationaal oogpunt – zoeken naar een soortgelijke combinatie van opgegraven toegankelijke abdijsites én archeologische vondsten van eenzelfde locatie en gepresenteerd in een museale opstelling. Net die combinatie bezorgt het Abdijmuseum Ten Duinen een unieke positie.

Samenstelling van de collectie

De collectie van het Abdijmuseum kan je globaal in twee grote blokken opdelen: de collectie archeologica met gerichte aanwinsten, en de collectie religieus erfgoed. Op basis van herkomst wordt deze collectie verder uitgesplitst in elf deelcollecties.

Afb. 11. Bezoek van Leopold III aan het museum van de Duinenabdij ca. 1970 © Abdijmuseum Ten Duinen/collectie Schittekat.

Centraal in het huidige collectieprofiel staat de kerncollectie: de stukken die permanent worden getoond volgens de museummissie en -visie. Voor het Abdijmuseum zijn dat de deelcollecties 'Duinenabdij' en 'Aanwinsten Duinenabdij en haar geschiedenis'. Zij verwijzen naar de abdij en haar geschiedenis, en zijn sterk vertegenwoordigd in de vaste opstelling. De archeologica omvatten verder de deelcollecties afkomstig van diverse opgravingen en prospecties; het zijn collecties met een meer aanvullende, ondersteunende functie ten opzichte van de kerncollectie.

Afb. 12. Deelnemers aan een JCW-archeologiekamp in 2011, waarbij scherven worden gereinigd in functie van opslag.
© Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 13. Zicht op de collectie natuursteen in open lucht voor de start van het waarderingstraject van 2014–2015. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Verzamelbeleid en verwervingscriteria binnen het Abdijmuseum

Als instelling maak je voortdurend keuzes die worden bepaald door de missie, maar ook door de beperkte middelen qua financiën, personeel en beschikbare ruimte. Die keuzes helpen musea bij de verfijning van hun collectieprofiel om te komen tot een heel gericht verzamelbeleid (inclusief het afstoten van bepaalde stukken).

De collectie van het Abdijmuseum kan met nieuwe archeologica uitgebreid worden. Voorbeelden van recente archeologische aanwinsten zijn de vondsten die gedaan werden tijdens de herinrichting van het domein. Toen werden onder meer het poortgebouw en het gastenverblijf opgegraven.

Daarnaast voert het museum een actief en passief verzamelbeleid. Het probeert actief objecten te verwerven om lacunes in de collectie aan te vullen. Het aanvaardt ook schenkingen of legaten. Die worden wel getoetst aan het collectieprofiel en aan de verwervingscriteria. Voldoen ze niet, dan worden ze niet aangenomen en denkt het museum mee aan een mogelijke andere locatie of instelling.

De selectiecriteria die we bij het verzamelen hanteren worden in de volgende volgorde doorlopen.⁹

1. Passen de aangeboden voorwerpen in het collectieprofiel?
2. Wat is de cultuurhistorische waarde van het object?

9 Collectieplan Abdijmuseum, p. 40.

Afb. 15. Vader en kinderen in de ban van het sierlijke tafelgerei uit de abdij. © Abdijmuseum Ten Duinen.

3. Zijn er in de collectie van het Abdijmuseum al een groot aantal gelijkaardige stukken aanwezig? Zo ja, dan worden de objecten beter niet weerhouden, tenzij ze van uitzonderlijke kwaliteit zijn of een duidelijke meerwaarde bieden.
4. Is er voldoende ruimte vrij voor het voorwerp in het museum of het depot of zou het object beter kunnen worden ontsloten door een andere collectiebeherende organisatie?
5. Wat is de conditie van de voorwerpen? Voorwerpen in een slechte fysische staat worden beter niet weerhouden, tenzij het gaat om unieke stukken. De schenking van voorwerpen wordt bij voorkeur afgesloten met het ondertekenen van een schenkingsovereenkomst tussen de betrokken partijen.

Verzamelen versus ontzamelen

Een verzamelbeleid kan wijzigen als de missie verandert en de museale werking bijgestuurd wordt. Dit gebeurde o.m. bij de vernieuwing van het museum, toen resoluut voor een cultuurhistorische benadering geopteerd werd. De voorbije twintig jaar werd voor de collectie religieus erfgoed op de tweede verdieping een oplossing gezocht. Die collectie (met als deelcollecties 'Maldague', 'Van Damme', 'Bourdon' en 'Arte Grossé') past niet binnen het huidige collectieprofiel. Ze werd vanaf 2013 geleidelijk uit de vaste opstelling weggenomen. In afwachting van een nieuwe locatie voor ontsluiting binnen Koksijde werd meteen ook ingezet op een duidelijker collectieprofiel voor die deelcollectie religieus erfgoed.

Een verzamelbeleid kan ook wijzigen bij het herwaarderen van de collectie, het vinden van een andere (meer geschikte) plek of bij het streven naar een vermindering van de beheerslast. Stuk voor stuk zijn dat veranderingen waarmee ook het Abdijmuseum geconfronteerd werd en die geleid hebben tot afstotingen. Dat kan hergebruik of herplaatsing zijn, herbesteding of zelfs afstoting door middel van vernietiging. Zoals blijkt uit wat volgt, heeft het Abdijmuseum met elk van die toepassingen ervaring.

In 2005 kwam bijvoorbeeld de vraag wat er moest gebeuren met de grote hoeveelheden opgegraven bakstenen. Concrete richtlijnen voor afstoting waren er toen nog niet in Vlaanderen. Met de hulp van vrijwilligers werden alle bakstenen in kaart gebracht. Honderden profielstenen en standaard 'moefen', de balkvormige grote bakstenen waarmee kilometers muren gezet zijn, werden zo geïnventariseerd. De vraag die zich echter opdrong was of het wel nuttig en/of noodzakelijk was die allemaal bij te houden?

Het museum opteerte ervoor om van elk baksteentype maximum vijf exemplaren te behouden. De overige werden hergebruikt bij de restauratiewerken op de site en één exemplaar is in 2008 langdurig in bruikleen gegeven aan het bezoekerscentrum Klosterstätte Ihlow in Duitsland. De geselecteerde bakstenen werden gereinigd, geregistreerd en overgebracht naar het depot. Ze kunnen nu onder meer gebruikt worden door studenten conservering en restauratie voor praktijkoefeningen en als referentiestaal. Deze (de)selectie-oefening optimaliseerde de depotwerking en reduceerde de beheerslast tot een haalbaar niveau, terwijl stukken in situ hergebruikt konden worden. Dit leidde ook tot een beter inzicht in de types bakstenen die bij de bouw van het complex werden gebruikt. De collectie is hierdoor een referentiecollectie voor ieder die betrokken is bij het behoud en beheer, alsook de restauratie van historische gebouwen uit de dertiende tot de zestiende eeuw.

Een meer intensief waarderingstraject werd in 2014–2015 uitgerold voor de immense collectie architecturale (natuursteen) fragmenten. Bij de herinrichting van het domein omstreeks 2002 was alles overgebracht naar een externe locatie, waar de stukken regelmatig door het museumteam werden gescreend en geregistreerd. Toen die externe locatie herbestemd werd, gaf het gemeentebestuur de opdracht de stukken zo snel mogelijk te verwijderen en over te brengen naar het museum. Het museumdepot bood evenwel onvoldoende plaats voor deze uitgebreide materiaalcategorie en een selectie- en waarderingstraject drong zich op. Omwille van de complexiteit van deze opdracht, deed het museum een beroep op de beschikbare expertise bij Faro, het Agentschap Onroerend Erfgoed en specifieke experts uit het onderzoeksveld.

Afb. 18. Inkom Abdijmuseum Ten Duinen.
© Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 14. Zicht op het oud museum, waarbij de trap de bezoeker via het archeologisch erfgoed van de Duinenabdij naar het natuurhistorische luik voert.
© Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 19, 20 en 21. Vast team vrijwilligers dat helpt bij reinigen, registratie en herverpakken van de archeologische collectie. © Abdijmuseum Ten Duinen.

In overleg werd een traject opgezet om de collectie op basis van de selectiecriteria (2 tot en met 6) op te delen in drie categorieën. In de praktijk vertaalde zich dat in een eerste selectie door een projectmedewerker op het terrein. De resultaten ervan werden daarna gecontroleerd en bediscussieerd door de werkgroep (museumteam en externen), die ze al dan niet bevestigden.

In overleg werd een traject opgezet om de collectie op basis van de selectiecriteria op te delen in drie categorieën.

Afb. 20.

Natuursteen objecten van categorie 1 werden positief beoordeeld wegens de belangrijke onderzoeks- en presentatiewaarde. Ze werden zoveel als mogelijk opgeslagen in het depot, dat evenwel al snel te klein bleek, waarna er ook objecten in het openluchtdepot bij het museum belandden. Stukken uit categorie 2 waren stukken met een eerder beperkte uniciteit waarvan meerdere exemplaren aanwezig waren en die geen onmiddellijke extra studie vergden. Ze werden grondig gedocumenteerd, op kunststofpaletten geplaatst en in worteldoek gewikkeld. Vervolgens werden ze op een specifieke locatie van het domein van de Duinenabdij herbegraven. Voor Vlaanderen was dat toen een unieke case. Mits toestemming van het Agentschap Onroerend Erfgoed en de gemeente Koksijde kunnen ze indien nodig opnieuw opgegraven worden voor onderzoek of presentatie. Stukken die niet meer leesbaar of op geen enkele manier meer te definiëren waren en in heel slechte staat verkeerden, belandden in categorie 3 en werden op het eind van het waarderingstraject vernietigd.

Een andere ontzaming wordt op dit moment doorgevoerd in de museumbibliotheek. Uit de abdij van Rochefort werd via het Musée de Piconrue een

Afb. 21.

grote schenking religieuze literatuur bekomen, waarvan niet alles nut heeft voor het museum. Herbestemming naar het KADOC is voor een aantal boeken de beste optie. Daarbovenop bevat de bibliotheek tal van verouderde publicaties of werken die pasten binnen de werking van het oude museum (van vóór 2000) maar nu niet meer relevant zijn. Ze worden weggenomen mits alle wetenschappelijke medewerkers, met uiteenlopende expertises en uit diverse vakdisciplines, hiermee instemmen. Criteria hierbij zijn het nut voor de werking van het huidige museum, maar ook het belang voor de museumgeschiedenis, de ontwikkeling van de collectie, de interpretaties doorheen de tijd en dergelijke meer. Bij de minste twijfel wordt een 'voorzichtigheidsprincipe' gehanteerd en blijven de boeken of tijdschriften (voorlopig) ter plaatse. Voor de afgestoten boeken wordt een passende herbestemming gezocht.

Wat met de collectie religieus erfgoed?

We gaven hierboven al aan dat de collectie religieus erfgoed sinds de heroriëntering van 2013 buiten het collectieprofiel valt en ze bijgevolg stelselmatig uit de opstelling weggenomen is ten voordele van de kerncollectie. Gezien de beperkte ruimte in het depot, wordt ook hier een ontzaming/herbestemming/... overwogen.

De gemeente had dit religieus erfgoed in 1996 verworven op lijfrente van J.P. Maldague de la Héry. De bedoeling was het afzonderlijk te ontsluiten in de leegstaande Kapel Ster der Zee, niet ver van het Abdijmuseum. Om budgettaire redenen werd die piste evenwel in 2002 verlaten. Het beheer van de collectie werd toevertrouwd aan het vernieuwde museum en daarna apart ontsloten op de zolderverdieping.

Naderhand bleek dat het een diverse collectie religieus erfgoed betreft, die op zich waardevol is maar te divers van samenstelling o.m. op het vlak van materialen en herkomst. Een strakker collectieprofiel was noodzakelijk om zich beter te positioneren tussen de andere zilvercollecties in Vlaanderen: het Sterckshof te Deurne, de zilvercollectie van Oudenaarde en de collectie d'Allemagne in het Kasteel van Laarne.

Op basis van een analyse van hun collectieprofielen en in overleg met het landelijk erkende zilvermuseum Sterckshof kwamen we tot het thema 'religieus zilver in Vlaanderen'. Om binnen dit thema een aantal lacunes weg te werken, werd de collectie aangevuld met doelgerichte losse aankopen en specifieke verwervingen (ontwerptekeningen, werkmateriaal e.d.m.), die leidden tot de deelcollecties 'Van Damme', 'Bourdon' en 'Arte Grosse'.

De stukken worden tot op vandaag bewaard in het Abdijmuseum. Onder-tussen zijn er diverse pistes onderzocht voor een nieuwe lokalisatie voor de ontsluiting binnen de gemeente Koksijde. Met succes, want in overleg met de pastorale eenheid werd een geschikte locatie gevonden om de collectie te presenteren in een nog actieve kerk. Het behoud en het beheer zullen verder opgevolgd worden door het Abdijmuseum.¹⁰

10 Doelstellingen Abdijmuseum Ten Duinen 2024-2028. Van trends tot prioriteiten en doelstellingen: <https://www.tenduinen.be/nl/doelstellingen-2024-2028>, p 25.

Afb. 22. Opstelling zilvercollectie tussen 2004–2018. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 23. Ontzamelen doe je niet zo. Verbouwingswerken 1998–2002. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 16. Voorblad van het collectieplan van het Abdijmuseum Ten Duinen 2023. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Afb. 17. Doelstellingen Abdijmuseum Ten Duinen 2024–2028. © Abdijmuseum Ten Duinen.

Tot slot

De waarderingstrajecten van het Abdijmuseum hebben geleid tot een efficiënter gebruik van het depot, een betere aanwending van de beperkte financiële middelen voor restauratie, en een meer gericht beleid van behoud en beheer. De stukken worden hierdoor beter toegankelijk voor onderzoek en ontsluiting met behoud van de representativiteit van de collectie en de wetenschappelijke waarde. 'Less is more'.

Eén toverformule voor een verzamelbeleid is er niet. Voor een ontzamelbeleid evenmin. Wijzigingen in de visie en de missie van een museum en zijn collectie zijn inherent aan een met de maatschappij mee-evoluerende instelling en impliceren steeds ingrepen in het omgaan met die collectie. Het motto van de negentiende-eeuwse Ferdinand Vander Haegen, *ne détruisez jamais un document*, mag de Universiteit Gent dan wel een schat aan losse, zelfs unieke, documenten opgeleverd hebben (de 'Vliegende Bladen'), dergelijke ongebreidelde verzameldrift is niet steeds houdbaar. Archieven en musea zijn in de eenentwintigste eeuw niet bang meer voor selectie zolang deze maar goed onderhouden wordt en de (eventuele) verdere ontwikkeling niet in het gedrang brengt. Er moet niet alleen verzameld worden, de collectie moet ook beheersbaar blijven. Ontzamelen behoort intrinsiek tot collectievorming.

Welke oplossing uit de bus komt, varieert met het profiel van de stukken. Daarbij moeten vaste werkwijzen, objectieve criteria, gehanteerd worden, die liefst niet of nauwelijks doorheen de tijd evolueren.¹¹ Ze dienen als basis voor het aftoetsen of een stuk de collectie kan vervoegen of afgewezen moet worden. Het zijn bakens voor het opzetten van een herplaatsing, herbestemming, een afstoting of – in het meest extreme geval – zelfs een vernietiging. En uiteindelijk moet blijken of de resultaten steeds beantwoorden aan wat beoogd werd.

11 <https://faro.be/kennis/collectiemanagement/hoe-herbestemt-u-collectiestukken> biedt een duidelijk overzicht, w.o. voor musea wordt verwezen naar <https://www.museumvereniging.nl/leidraad-afstoten-museale-objecten> die wij hebben toegepast in 2013.

The proof of the pudding is in the eating, luidt het, en dat zal in het Abdijmuseum bijvoorbeeld blijken wanneer stukken uit de herbegraven architecturale elementen bovengehaald zouden worden. Anderzijds zou volledige vernietiging *the proof* al onmogelijk gemaakt hebben. Zorgzaam omgaan met de collectie blijft dus essentieel en roept op tot het zeer voorzichtig hanteren van de met de beste bedoelingen geformuleerde criteria. Het is namelijk moeilijk in te schatten wat de noden van ons erfgoed voor toekomstige generaties zullen zijn.

Biografie

Dirk Vanclooster (1964) is MA in de geschiedenis (UGent). Hij leidt sinds maart 2002 het Abdijmuseum Ten Duinen te Koksijde. Samen met het museumteam stond hij in 2003 in voor de opening van het huidige Abdijmuseum. De voorbije jaren heeft hij met het team en externe onderzoekers gewerkt aan talrijke tentoonstellingen, colloquia, onderzoeksprojecten en publicaties die het erfgoed van de Duinenabdij in een bredere maatschappelijke context plaatsen.

Van Acker Jan (1962) is MA geschiedenis (KULeuven) en archivistiek (VUB). Hij is als historicus verbonden aan het Abdijmuseum, waar zijn onderzoek zich richt op de geschiedenis van de Duinenabdij en haar bronnen. Daarnaast publiceert hij vooral over de institutionele en monastieke geschiedenis van Veurne-Ambacht in het ancien régime. Hij maakt deel uit van diverse historische verenigingen.

Lehouck Alexander (1978) is MA in de archeologie (UGent, 2001) met bijkomende opleidingen Economische en Sociale geschiedenis (WUR, UGent en Nijmegen, 2004), geofysische bodemsensoren voor archeologische prospectie (UGent, 2012) en vooral landschaps- en bouwkundig onderzoek. Hij is erkend archeoloog en vanuit het Abdijmuseum belast met diverse taken rond onderzoek en beheer (archeologie, landschap, bouwkundig erfgoed).

Gianna Hubert (1987) behaalde een MA in de archeologie (UGent 2009) en cultuurmanagement (UAntwerp 2011). Sinds 2016 vervult ze de rol van collectieregistrator-beheerder in het Abdijmuseum. In deze functie beheert ze een breed scala aan taken, met een focus op collectieregistratie en -beheer van de museale deelcollecties, het coördineren van vrijwilligerswerking, het uitvoeren van bruikleenverkeer en museale presentaties, enz.